

VERPLICHTE TOPICALISATIE VAN KALE ENKELVOUDEN: DE FEIT IS DAT-CONSTRUCTIE

Jack Hoeksema

Ach, in feite kunnen mij Hermans' motieven weinig schelen. Misschien maakt Weinreb géén schuldgevoel bij hem wakker. Misschien is hij vroeger eens geslagen door iemand met een baard. Feit is en blijft, dat Hermans tegenover Weinreb een totaal disrespect voor de waarheid demonstreert, feit is dat hij zich schuldig maakt aan de meest stalinistische geschiedvervalsing, feit is dat je in elke zin over Weinreb een leugen kunt aanstrepen, feit is dat hij Weinreb ongelofelijk schunnig heeft behandeld.
(Renate Rubinstein)

1. Inleiding¹

Dit artikel gaat over het gebruik van woorden als *feit* zonder een voorafgaande determinator dat in het bovenstaande motto zo overdadig is geïllustreerd. In het algemeen (even afgezien van telegramstijl, krantenkoppen, dagboeken, voetbalverslagen e.d., alsook diverse idiomen en nevenschikkingen) staat het Nederlands zogeheten *kale nomina*, dat wil zeggen, zelfstandige naamwoorden zonder voorafgaande determinator, slechts toe bij meervouden en bij niet-telbare substantieven (“mass nouns”):

- (1) a. Henk at zeep.
- b. Henk at mosselen.
- c. *Henk at mossel.
- d. Henk at bami/*bamibal
- e. Henk at pizza. (niet-telbaar)
- f. *Henk liet pizza vallen. (telbaar)

In dit opzicht lijkt onze taal sterk op het Engels en het Duits, die ook deze eigenschap hebben, en wijkt het af van het Frans, dat vrijwel overal een determinator vereist.

Op deze algemene regelmaat bestaan een aantal uitzonderingen, die overigens ook weer tegenhangers in het Engels en het Duits kennen. Zo kunnen sommige predikaatnomina zonder lidwoord voorkomen:

- (2) a. Mijn vader is accountant.
- b. Mijn oom is beroepssoldaat.
- c. Mijn tante is waarzegster.
- d. Je bent vader of je bent het niet.
- e. Maak me maar penningmeester.
- f. Piet is penningmeester-af.

Ook na sommige preposities is zoals bekend het lidwoord niet altijd verplicht, zij het dat de omstandigheden waaronder dit het geval is nog niet volledig zijn opgehelderd:

- (3)
- a. Henk is zonder jas op weg gegaan.
 - b. Opa leest nog zonder bril.
 - c. Het hoofd werd op tafel gezet.
 - d. Wit is aan zet.
 - e. Als vader kan ik dit niet goedkeuren.
 - f. Men benoemde hem tot opperbevelhebber.

Deze en dergelijke gevallen worden uitgebreid in de grammatica's van het Nederlands besproken. Minder aandacht is er van oudsher geweest voor een klasse van nomina die enkel in vooropgeplaatste positie afstand doen van hun recht op een determinator.² Het gaat om de groep in (4):

- (4)
- a. Vraag is alleen hoelang de vakbonden dit blijven accepteren.
 - b. Reden is dat je in warme landen veel vocht verliest
 - c. Oorzaak is het GATT-akkoord
 - d. Punt is dat Bas elke maand met een nieuw voorstel komt.
 - e. Probleem is dat Microsoft niet op tijd klaar is met haar Nederlandse versie.
 - f. Feit is dat het Antwerpse stadsbestuur al sinds de oorlog gepoogd heeft om de prostitutie uit het Schipperskwartier te verdrijven.³

Het doel van dit artikel is om de groep van zelfstandige naamwoorden in kaart te brengen die als kale enkelvouden in topicalisatie kunnen optreden, en de syntactische eigenschappen van deze constructies nader toe te lichten. Tenslotte laat ik mijn licht schijnen over de diachrone aspecten van het verschijnsel, dat, zoals we zullen zien, tamelijk recent is in het Nederlands.

De empirische basis van dit artikel is een verzameling van 1250 voorkomens, door mij gedurende de laatste jaren verzameld uit boeken, kranten en tijdschriften, zowel in gedrukte vorm als op cdrom. Heel opvallend is dat het verschijnsel zich nauwelijks voordoet in literaire teksten. Het vormt daarmee een van de meest geprononceerde sjibbolets voor journalistiek proza die ik ken (meer over dit aspect in sectie 9).

Tevens heb ik een veel kleinere verzameling aangelegd van parallelle gevallen uit het Engels en het Duits, ter vergelijking met het Nederlands.

2. Type A en type B

Men ziet direct dat de naamwoorden in (4) hierboven, die ik hierna als “Type A” zal aanduiden, nauw aan elkaar verwant zijn. Het gaat steeds om abstracta die doorgaans geprediceerd worden van proposities of standen van zaken. Als de naamwoorden van Type A niet op de eerste zinsplek staan, is het resultaat niet welgevormd:

- (5)
- a. *Dat is vraag.
 - b. *Dat is probleem.
 - c. *Dat is punt.
 - d. *Dat het bestuur pogingen onderneemt is feit.
 - e. *Of het feest nog doorgaat is vraag.

Het Engels en het Duits kennen ook vergelijkbare groepen zelfstandige naamwoorden die kaal mogen zijn aan het begin van de zin, maar niet elders:

- (6)
- a. Problem is we don't have a recent description.
 - b. Point is, when I saw Partin in the restaurant, I knew Sparacino had sent him.
 - c. Thing is, though, Al ain't wearing a suit even if he looks like he should be, right?
 - d. Word is Hugh got him the job.
 - e. Fact is, you're so damned keen on a murder, you smell murder everywhere.
 - f. Truth is, most of these guys are cowards [...]⁴
- (7)
- a. Tatsache war, dass man nach etwa sieben oder acht Jahren die Frau von Scharz-Wasserstelz ein gar anmutiges Mädchen nach Zürich bringen liess
 - b. Ursache für den Stillstand der Ermittlungen ist unter anderen, dass die Schülerin schon etliche Tage tot war
 - c. Paradox ist, dass sich die dreijährige Ausbildung über einen Zeitraum erstreckt, der über die Firmengeschichte der Netwhere hinausgeht
 - d. Grund dafür ist, dass die ersten von ihren Müttern verlassenen Heuler im späten Frühling früher als gewöhnlich in der Seehundstation aufgenommen werden mussten.
 - e. Zentrales Thema der zweitägigen Konferenz ist die Sicherheitspolitik.⁵

Vergelijk dit eens met gevallen als die in (8), waar de predikaatnomina niet zijn vooropgeplaatst:

- (8)
- a. *That we don't have a recent description is problem.
 - b. *That you smell murder everywhere is fact.
 - c. *Dass er nicht gehorchen will, ist Problem.
 - d. *Das ist Paradox.

Er is dus een groep van zelfstandige naamwoorden die bij gebruik als predikaatnomen in zinsinitiële positie geen determinator vereisen, maar die bij gebruik elders in de zin dat wel doen. Het beeld wordt nog enigszins gecompliceerd door een nauw verwante groep van naamwoorden, die ik aan zal duiden als "Type B", die soms ook in niet-initiële positie zonder determinator mogen optreden, maar dan weer andere zinsdelen vereisen, zoals een nadere bepaling van doel of bestemming ("goal" geheten in de Engelstalige literatuur over thematische rollen). Wanneer die extra bepalingen achterwege blijven, zien we weer het patroon van hierboven: grammaticaliteit bij vooropplaatsing en ongrammaticaliteit in het andere geval. In (9-10) hieronder wordt dit geïllustreerd voor de twee zelfstandige naamwoorden *aanleiding* en *reden*:

- (9)
- A: *Zonder bepaling van doel*
 - a. Aanleiding was zijn verzoek.
 - b. ??Zijn verzoek was aanleiding.

- B: *Met bepaling van doel*
- c. Dat was voor mij aanleiding om er mee te stoppen.
 - d. Er is aanleiding voor nader onderzoek.

- (10) A: *Zonder bepaling van doel*
- a. Reden was de wateroverlast.
 - b. ??De wateroverlast was reden.

- B: *Met bepaling van doel*
- c. De wateroverlast was voor mij reden om thuis te blijven.
 - d. Er was reden voor enige bezorgdheid.

Het verschil tussen de getopicaliseerde gevallen en de niet-getopicaliseerde gevallen laat zich naar mijn indruk het best begrijpen vanuit de theorie van Ward (1985) (cf. ook Birner en Ward 1998 voor een recentere uiteenzetting) over vooropplaatsing van predikaten. Zijn stelling is dat die vooropplaatsing pragmatisch geconditioneerd is. Het getopicaliseerde element moet in een zogeheten PO-SET relatie staan tot een element in de voorgaande discourse. Een PO-SET-relatie is een partiële ordening, zoals bijv. “deel van” en zijn inverse, “type van”, etc. Woorden als *reden*, *aanleiding* kunnen zelf gezien worden als relationeel van aard en verschaffen zelf een relatie R die kan dienen als partiële ordening in de zin van Ward. Zo kan men voor (10a) aannemen dat het impliciete *goal*-argument van *reden* te halen is uit de voorafgaande context. *Reden* verwijst dus naar een discourse object x dat in een relatie R staat tot een element y dat reeds in het discourse model is geïntroduceerd, zodanig dat x kan dienen als een verklaring voor y. Het verplichte karakter van de vooropplaatsing van *reden* in (10a) lijkt erop te wijzen dat Ward’s pragmatische conditie niet alleen een noodzakelijke, maar ook een voldoende voorwaarde is voor topicalisatie.

De substantieven van Type B worden op tweeërlei manier gebruikt: als telbaar en als niet-telbaar naamwoord. Dat deze naamwoorden telbaar zijn, bewijst het feit dat ze een meervoud hebben en gecombineerd kunnen worden met telwoorden. Dat ze daarnaast ook niet-telbaar gebruikt kunnen zijn, wordt aangetoond door de mogelijkheid van niet-telbare determinatoren als *weinig* en *veel*:

- (11) a. Ik had weinig reden om te twijfelen aan zijn woorden.
 b. Daar was nooit veel reden toe.
 c. Er was nogal wat aanleiding voor een heropening van het debat.
 d. Men zag weinig aanleiding voor een smaadproces.

Het eigenaardige gedrag van de substantieven van Type B kan nu eenvoudig worden verklaard: in combinatie met doelbepalingen gedragen deze woorden zich als niet-telbare nomina, en vereisen dus geen determinator, terwijl ze zonder dergelijke bepalingen telbaar zijn, en dan normaliter een determinator verlangen, behalve bij vooropplaatsing. Type B bestaat dus met andere woorden uit elementen die ambigu zijn en naast een gebruik als *mass noun* ook een gebruik als naamwoord van Type A kennen.

Daarnaast zijn er ook zelfstandige naamwoorden die zowel bij topicalisatie als bij gebruik in het middenveld zonder lidwoord door het leven kunnen gaan. Sommige daarvan lijken wat hun betekenis betreft op de substantieven van type A en type B, zoals *hoofdzaak*,

*bijzaak, zaak, oorzaak, gevolg, en voorwaarde.*⁶ Het gaat hier niet om zelfstandige naamwoorden die als niet-telbaar kunnen worden gekenschetst, en evenmin om predikaatnomina van het soort waar de ANS (deel 1, blz. 204) gewag van maakt, de predikaten die een “kenmerkende hoedanigheid, met name een functie of beroep, een nationaliteit, of een levensbeschouwing” aanduiden. De sectie over het gebruik van lidwoorden bij predikaatnomina in de ANS is dan ook niet geheel bevredigend. Van der Horst en van der Horst (1999) behandelen deze woorden samen met nomina als *feit, probleem, vraag* etc., naar mijn indruk terecht, omdat ze een sterke voorkeur voor topicalisatie vertonen bij kaal gebruik, zij het dan ook geen absolute. Ik zal ze dan ook elders in dit artikel samen met nomina van type B opvoeren.

3. Overzicht van de zelfstandige naamwoorden van typen A en B

Type A is enigermate productief. Dit maakt het onmogelijk om een volledige opsomming te geven van de zelfstandige naamwoorden die tot dit type behoren, omdat er telkens nieuwe bijkomen. Wel is het doenlijk, en illustratief, om een overzicht te geven van de meest gebruikelijke gevallen in mijn materiaal (1250 tokens, behorend tot in totaal 197 types). In (12) staan alle gevallen met een frequentie van 10 of meer opgesomd, naar aantal voorkomens gerangschikt:

(12) *Lijst van gebruikelijke naamwoorden in constructies met verplichte topicalisatie*

<i>Type A</i>	<i>Type B</i>
feit (275)	hoofdzaak (109)
probleem (137)	voorwaarde (62)
vraag (58)	aanleiding (34)
nadeel (34)	gevolg (30)
voordeel (31)	uitgangspunt (24)
punt (27)	oorzaak (23)
hoogtepunt (18)	reden (18)
dieptepunt (14)	doel (17)
keerzijde (11)	

Wil men een idee krijgen van de productiviteit van de groep zelfstandige naamwoorden van type A en B, dan is het ook instructief een blik te werpen op woorden die slechts een enkele maal als kaal vooropgeplaatst nomen gebruikt zijn in mijn materiaal, de unica, of hapaxen. Volgens de maat *P* die Baayen (1989) heeft voorgesteld, geeft het aantal hapaxen op het totale aantal voorkomens een indruk van de productiviteit (in de zin van uitbreidbaarheid) van de categorie. Het aantal hapaxen is weliswaar niet uitzonderlijk groot (126 op 1250 voorkomens, dus een *P*-waarde van 0,1, vergelijkbaar met die van midproductieve affixen als *-heid*, *-schap* en *ont-*) maar het neemt wel snel toe. Op die snelle toename kom ik later nog terug.

Onder de gevonden nomina bevindt zich een aanzienlijke groep van superlatieven en superlatiefachtige nominale groepen. Voorbeelden daarvan zijn te vinden in (13):

- (13) a. Grootste verliezers zijn Groen-Links en de lokale partijen.
 b. Belangrijkste verbetering was de mogelijkheid partities zonder dataverlies groter of kleiner te maken.
 c. Grootste knelpunt vormt het stopzetten van alle voorzieningen aan uitgeprocedureerde asielzoekers.
 d. Grootste stijger is de faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen.
 e. Sterkste argument was dat een dier ook niet in god geloofde.
 f. Hoofddoel is dat het misbruik ophoudt.
 g. Enige minpuntje is de enorme werkdruk.⁷

Van de bovenstaande voorbeelden zijn de eerste vijf echte superlatieven. Het zesde bevat het zelfstandige naamwoord *hoofddoel*, dat semantisch min of meer gelijkwaardig is aan *voornaamste doel*. Ook het vooropgeplaatste naamwoord in (13g) hoort tot de superlatief-achtigen vanwege de bepaling *enig* (cf. Hoeksema 1986 voor discussie).

Verder kan worden opgemerkt dat er ook een aantal nominale woordgroepen zijn met idiomatische status die bij vooropplaatsing kaal mogen blijven. Voorbeelden hiervan zijn te vinden in (14-16):

- (14) a. Plaats van handeling was het gemeentehuis van Purmerend.
 b. ?Het gemeentehuis van Purmerend was plaats van handeling.
 c. *Plaats was het gemeentehuis van Purmerend.
 d. *Het gemeentehuis van Purmerend was plaats.
- (15) a. Saillant detail was dat de senator zelf niet gestemd had.
 b. *Dat de senator zelf niet gestemd had was saillant detail.
 c. *Detail was dat de senator zelf niet gestemd had.
 d. *Dat de senator zelf niet gestemd had was detail.
- (16) a. Grote man bij Manchester was Giggs.
 b. *Giggs was grote man bij Manchester.
 c. *Man bij Manchester was Giggs.
 d. *Giggs was man bij Manchester.

Wat deze voorbeelden laten zien is dat sommige nominale uitdrukkingen die zich kaal laten vooropplaatsen deze eigenschap niet te danken hebben aan het lexicale hoofd. In plaats daarvan moeten we een en ander eerder zien als een eigenschap van het geheel. Hierin wijken de a-voorbeelden in (14-16) af van de zinnen in (13), die hun eigenschappen te danken hebben aan een de aanwezigheid van een superlatieve of daarmee gelijkstaande bepaling, en de zinnen in (17) hieronder, die hun eigenschappen laten terugvoeren op het lexicale hoofd:

- (17) a. Keerzijde van deze ontwikkeling is dat alles steeds sneller moet.
 b. Keerzijde is dat alles steeds sneller moet.
 c. Probleem voor deze hypothese is dat hij strijdig is met wat we weten.
 d. Probleem is dat deze hypothese strijdig is met wat we weten.
 e. Belangrijke voorwaarde is dat de ondernemers bijdragen aan het fonds.
 f. Voorwaarde is dat de ondernemers bijdragen aan het fonds.

De idiomatiche kale naamwoordgroepen in mijn materiaal zijn *achterliggende gedachte* (3 voorkomens), *doekje voor het bloeden* (1), *grote man* (4), *kers op de taart* (1), *klap op de vuurpijl* (4), *pikant/saillant/grappig detail* (in totaal 16), *plaats van handeling* (8), *plaats van ontmoeting* (2), *pleister op de wonde* (4), *rode draad* (1), *steen des aanstoots* (3), *stuwende kracht* (1). Enkele voorbeelden staan in (18):

- (18) a. Steen des aanstoots voor de buschauffeurs is het inzetten van stadstaxis in de avonduren.
 b. Klap op de vuurpijl was dat hij de kantinehouder van het terrein beschuldigde van het weggeven van gratis drankjes aan zijn vrienden.
 c. Pleister op de wonde was de kwalificatie voor het EC II-toernooi na het winnen van de Franse bekerfinale.⁸

Uiteraard kunnen deze idiomen zelf de kern vormen van een grotere nominale constituent, die dan op zijn beurt de eigenschap van het kaal kunnen voorkomen in topicalisatie overerft. Een voorbeeld daarvan is te vinden in (18a).

4. Predikaten

De werkwoorden in zinnen met vooropgeplaatste kale naamwoorden zijn uiterst beperkt in aantal. Het betreft vrijwel steeds koppelwerkwoorden, en wel wel voornamelijk het werkwoord *zijn*. De tabel in (19) geeft een overzicht van de werkwoorden in mijn materiaal, de reeds eerder genoemde 1250 voorkomens:

- (19) *Werkwoorden in zinnen met verplicht getopicaliseerde kale nomina*

zijn	1130	(90%)
blijven	79	(6%)
vormen	27	(2%)
vinden	5	(0,4%)
worden	5	(0,4%)
blijken	1	(0,1%)
lijken	1	(0,1%)
hebben	1	(0,1%)

De voorbeelden in (20) geven een indruk van de voornaamste mogelijkheden om kale nomina te combineren met een werkwoord:

- (20) a. Probleem is dat we geen tijd hebben
 b. Probleem blijft echter dat we geen tijd hebben
 c. Probleem vormt wel dat er geen tijd is
 d. Voornaamste probleem bleek dat er onvoldoende tijd was

Opgemerkt kan worden dat zelfs binnen het kleine rijtje van werkwoorden in (19) niet elk werkwoord zich laat combineren met elk vooropgeplaatst kaal naamwoord. Zo zijn de volgende combinaties met *worden* ronduit matig:

- (21) a. *Probleem wordt dat er geen tijd is.
 b. *Feit wordt dat het gaat regenen.
 c. *Vraag werd of er nog tijd voor was.

Worden verschilt van *zijn*, *blijven*, *blijken* in één opzicht: het is een dynamisch werkwoord, d.w.z. een werkwoord dat een verandering aanduidt, terwijl de andere allemaal statisch zijn, en een toestand aangeven. Ik meende dan ook tot voor kort dat alleen statische koppelwerkwoorden topicalisatie van kale enkelvouden toestaan, maar de volgende voorbeelden haalden een streep door deze veronderstelling:

- (22) a. Grote verliezer in Groningen wordt D66.
 b. Plaats van ontmoeting werd het slot van de graaf van Erbach.
 c. Hoogtepunt wordt zijn bezoek, vanaf vandaag, aan de vroegere aartsvijand Vietnam.⁹

Al deze voorbeelden zijn van zeer recente herkomst (1999 en 2000) en ze bevatten alle drie een definiëte descriptie of eigennaam als achtergeplaatst onderwerp. Bij kale nomina als *feit*, *vraag*, *probleem* is het subject vrijwel steeds een bijzin of een nominalisatie (waarover meer verderop). Het lijkt erop, dat we dus met een iets andere groep gevallen te doen hebben in (22), dan we gewend waren van de hoogfrequente nomina in (19).

In het rijtje werkwoorden in (17) is niet alleen *worden* opmerkelijk. Wellicht wekt het nog meer bevreemding in dit rijtje van koppelwerkwoorden ook *vormen* aan te treffen, dat immers zich gedraagt als een klassiek transitief werkwoord: in tegenstelling tot hulpwerkwoorden vervoegt het zijn perfectum met *hebben* i.p.v. *zijn*, en precies als een transitief werkwoord neemt het wel een DP als argument, maar niet een predicatief adjectief:

- (23) a. Probleem vormt vooral de nieuwe rotonde.
 b. De nieuwe rotonde vormt een probleem.
 c. *De nieuwe rotonde vormt problematisch.

Het heeft er alle schijn van dat het optreden van *vormen* in (21) niet direct gekoppeld is aan een status als copula, maar eerder teruggevoerd moet worden op zijn lexicale betekenis, die in gevallen als (21a,b) sterk verbleekt is, en niets meer te maken heeft met *vormen* als werkwoord van verandering en ontstaan, maar veeleer een variant is geworden van *zijn*. Dat de lexicale betekenis in deze direct relevant is, moge blijken uit voorbeelden als de volgende:

- (24) a. Piet gaat een team vormen.
 b. *Team vormt Piet.
 c. Het team vormde een kring.
 d. *Kring vormde het team.

Alle voorbeelden met *vormen* als hoofdwkwoord in mijn materiaal behelzen de abstracte, koppelwerkwoordachtige betekenis van *vormen*, dat ik daarom zal aanduiden als *pseudo-copula*.

Geen eigenlijk koppelwerkwoord, maar wel een werkwoord dat predikaten selecteert is *vinden*. Ook dit werkwoord figureert in mijn materiaal, zij het nog zeer bescheiden met slechts vier voorkomens. Vergelijk:

- (25) a. Enige dissonant in de roman vond ik toen het feit dat Hemmerechts de lezer nogal op zijn honger liet.
 b. Saillant detail vind ik haar geschrijf op papiertjes.
 c. Sterk punt vind ik dat je zelf mag kiezen welke landen je in je competitie toelaat.
 d. Voordeel van zijn lasershow vindt Zijlstra dat licht en muziek totaal op elkaar zijn afgestemd.¹⁰

Tenslotte heb ik nog een voorbeeld in mijn materiaal met het werkwoord *hebben*. Uiteraard kan het hier niet gaan om een predikatief gebruikt nomen. Toch leek het me zinvol om het voorbeeld op te nemen in mijn bestand, omdat het gaat om een superlatiefconstructie, een van de onderklassen die ik hierboven heb onderscheiden.

- (26) Hoogste prioriteit hebben het Damsterdiep tussen de Oostersingel en Steentilstraat [...] en het Boterdiep¹¹

Het lijkt erop, dat het gebruik van kale nomina zich aan het uitbreiden is van predicatieve constructies naar directe objecten en subjecten. Wel blijven predicatieve voorkomens veruit in de meerderheid, zoals overduidelijk blijkt uit de percentages in (19), maar voorbeelden als (23) staan niet alleen. Van der Horst en van der Horst (1999: 220) geven ook enkele voorbeelden van niet-predikatief gebruikte kale nomina, onder meer:

- (27) a. Vraag rijst of een rooms-katholieke instelling kan gedogen dat een functionaris zich op een dergelijke wijze uitlaat.
 b. Hoofdrol is weggelegd voor hoofdredacteur Pedro J. Ramirez
 c. Centrale rol is daarbij als vanouds weggelegd voor de Baskisch-nationalistische partij PNV¹²

Samenvattend kunnen we zeggen dat de predikaten bij kale getopicaliseerde nomina doorgaans koppelwerkwoorden danwel pseudokoppelwerkwoorden zijn, in overeenstemming met het predikatieve karakter van de meeste nomina. Recentelijk blijkt zich echter een verdere uitbreiding naar niet-predikatief gebruikte nomina voor te doen. Over tien jaar zal de lijst van werkwoorden in (17) hoogstwaarschijnlijk aanzienlijk zijn gegroeid.

5. Subjecten

De subjecten bij de getopicaliseerde predicaatnomina behoren vaak tot een van de volgende twee categorieën: deelzinnen of nominalisaties. Overigens varieert het beeld sterk van naamwoord tot naamwoord. Het algemene beeld ziet er zo uit:

(28)

Type subject	%
dat-zin	62
afhankelijke vraagzin	5
directe rede	1
infinitiefcomplement	3
nominalisatie	7
indefiniete NP	3
definiete NP	19

Opvallend is de sterke voorkeur voor een propositioneel subject, doorgaans een bijzin ingeleid met *dat*, maar eventueel ook een infinitiefcomplement, of een afhankelijke vraag, dan wel een nominalisatie. Directe rede komt ook voor, zij het tamelijk infrequent. In het Engels lijken juist constructies met directe rede gebruikelijker dan bijzinnen, zoals al een beetje blijkt uit de voorbeelden in (6), waar geen enkel voorkomen van *that* valt te bespeuren. Het probleem is natuurlijk dat zinnen in de directe rede niet zo duidelijk onderscheiden zijn van bijzinnen in het Engels. Niettemin lijkt de afwezigheid van voegwoorden wel een aanwijzing voor directe rede. In het Engelse materiaal (47 gevallen) vond ik slechts 3 voorkomens met onderschikkend *that*, alle drie met het kale nomen *word*. Dit kan haast geen toeval zijn.

Waarom kent het Nederlands zo weinig gevallen met directe rede? Moeten we niet veeleer de Engelse gevallen in (6) zien als indirecte rede met wegval van het voegwoord? Dan hebben we immers een duidelijker parallel tussen Nederlands en Engels. Het lijkt me dat dit niet nodig of wenselijk is. Het Nederlands kent evenzeer als het Engels een constructie met kale enkelvouden en directe rede, maar lijkt daarbij de voorkeur te geven voor een intonatiegrens in plaats van een koppelwerkwoord:

- (29) a. Probleem hierbij: we hebben geen tijd.
 b. Saillant detail: haar minnaar was ook van de partij.
 c. Voordeel: we hoeven niet meer via Amsterdam CS.

Hoewel we in elk van de bovenstaande zinnen *is* kunnen inserteren voor de dubbele punt, gebeurt dit relatief zelden bij directe rede. Alleen het kale nomina *punt* en *feit* vereisen de aanwezigheid van een koppelwerkwoord bij directe rede:

- (30) a. Punt is: Ik heb daarvoor geen tijd.
 b. *Punt: Ik heb daarvoor geen tijd.
 c. Feit is: Alcohol beïnvloedt het rijden.
 d. *Feit: Alcohol beïnvloedt het rijden.

Overigens het type subject sterk afhankelijk van de keuze van het predikaatnomen. Zo is bij *feit* 100% van de subjecten een *dat*-zin, bij *probleem* 91%, en bij superlatieven slechts 18% (hier vindt men vaker definiete subjecten: 63%). Het zal geen verbazing wekken dat het kale nomen *vraag* uitsluitend vraagzinnen selecteert als subject, en wel 93% afhankelijke vraagzinnen in mijn materiaal en 7% directe. Enkele voorbeelden van de laatste categorie zijn:

- (31) a. Vraag is alleen: wie houdt er precies wie voor de gek?
 b. Vraag blijft dan wel: wie wel?¹³

Door het zeer grote aantal propositionele subjecten is het koppelwerkwoord bijna steeds enkelvoud. Dat dit niettemin geen onveranderlijke eigenschap van de *feit is dat*-constructie is, laten zinnen als (32) zien:

- (32) Grootste verliezers van het heksenuurtje waren evenwel Heineken en Wolters Kluwer.¹⁴

6. Een vergelijking met deletie van zinsinitiële elementen in het Engels en het Nederlands

De gedachte lijkt niet zo ver gezocht, dat de hier besproken gevallen van kale nomina in zinsinitiële positie op de een of andere manier gerelateerd zijn aan bekende gevallen van deletie van zinsinitieel materiaal. In dat geval moet de afwezigheid van een determinator teruggevoerd worden op deletie van die determinator. Ten einde deze mogelijkheid verder te onderzoeken, is het nodig om eerst eens het fenomeen van zinsinitiële deletie in ogen-schouw te nemen.

In (33) zijn een aantal typische voorbeelden van het verschijnsel uit het Engels geïllustreerd:

- (33) a. A: What happened? B: Dog bit me.
 b. Guy seems dangerous.
 c. Car broke down.
 d. Cat got your tongue?
 e. Ever done dope?
 f. Spouse so.
 g. Seems like a plan.

Voor een uitgebreide discussie van deze en dergelijke voorbeelden, zie Trasher (1974), Akmajian, Demers and Harnish (1979) en Napoli (1982). De gedeleerde elementen in (33) zijn respectievelijk *a*, *the*, *the*, *has the*, *have you*, *I*, en *that*. Er zijn ook gevallen waarin het gedeleerde element een onbenadrukt gedeelte van een woord is, een eigenaardigheid die zich overigens meer in het Engels dan in het Nederlands voordoet:

- (34) a. 'Scuse me!
 b. 'Fessor arrived yet? [= Has the professor arrived yet?]

Waar het mij in dit verband vooral om gaat, is dat het weggelaten element onder andere ook een lidwoord kan zijn. In (35) staan enkele voorbeelden van lidwoordweglating uit het Nederlands, allemaal afkomstig uit voetbalverslagen van de WK 1998 in Frankrijk:

- (35) a. Bal is achter geweest.
 b. Wedstrijd is niet vervelend.
 c. Bal valt goed.
 d. Openingswedstrijd was beter dan 4 jaar geleden.
 e. Actie slaagde niet.
 f. Keeper wist ook niet wat-ie moest doen.
 g. Keeper zat er niet goed bij.
 h. Druk wordt weer groter.
 i. Publiek joelt.

Hoewel er enige overeenkomst lijkt te bestaan tussen voorbeelden als die in (33-35) en de *feit is dat*-constructie, bestaat er geen reden om deze constructie terug te voeren tot een algemeen proces van deletie van zinsinitieel materiaal. Immers, er zijn een aantal belangrijke verschillen die een dergelijke reductio in de weg staan:

- Deletie van zinsinitieel materiaal is erg informeel en vooral kenmerkend voor gesproken taalgebruik (Jansen 1981). De *feit is dat*-constructie daarentegen is nagenoeg afwezig in gesproken taalgebruik (met uitzondering van journalistieke taal op radio en televisie), evenals literaire teksten, maar zeer gebruikelijk in kranten.
- Deletie van zinsinitieel materiaal is altijd zinsperifeer, maar staat in principe los van het onderscheid hoofdzin/bijzin. Met name in het Engels is dit opvallend, omdat we zowel het (normaal nooit weglaatbare) voegwoord *if* als daaropvolgende kleine woordjes zien wegvallen in vlotte omgangstaal:

- (36) a. You ever see her again, tell her not to call.
 b. Guy bothers you again, I'll ice him.

Lees hiervoor:

- (37) a. If you ever see her again, tell her not to call.
 b. If the guy bothers you again, I'll ice him.

Topicalisatie van kale nomina daarentegen is niet gebonden aan de periferie van de hele zin, maar is wel gevoelig voor het onderscheid hoofdzin/bijzin:¹⁵

- (38) a. Ook al is de leugen nog zo snel, feit is dat de waarheid haar nog wel inhaalt.
 b. Ze mag dan rijk zijn, probleem blijft dat ze niet van adel is.

- (39) a. Probleem blijft dat ze niet van adel is.
 [hoofdzin]
 b. *Ik vraag me af of probleem blijft dat ze niet van adel is. [bijzin]

Vergelijk ook de volgende Engelse zinnen:

- (40) *I told him to watch out, but guy was stupid. [niet zinsinitieel; geen *feit is dat*-constructie]

- (41) I wanted to help but thing is, I couldn't. [niet zinsinitieel; *feit is dat*-constructie]

7. De syntactische structuur van de *feit is dat*-constructie

7.1. De syntactische features *TOPIC* en *PRED*

De analyse die ik voorsta gaat uit van de volgende algemene veronderstellingen

- Het kale nomen is een predikaat, verplicht getopicaliseerd naar de topic positie (“Spec-CP” in de terminologie van Chomsky 1986)
- De verplichte topicalisatie is lexicaal geregeerd, en wordt afgedwongen door een syntactisch feature [“TOPIC”]
- De canonieke subjectspositie is verplicht leeg (afwezig)

Hier kunnen in ieder geval de volgende observaties worden verklaard:

- de constructie is beperkt tot koppelwerkwoordzinnen
- gaat nooit samen met expletieve subjectspronomina (zie de volgende sectie)
- en komt zo goed als alleen in hoofdzinnen voor (net als topicalisatie in het algemeen, althans in het Nederlands), vgl.:

- (42) a. ??If fact is that John is crazy, why hire him?
b. ??Het is de vraag of probleem is dat Jan niet voetballen kan.

- de *feit is dat*-constructie is niet verenigbaar met ja/nee vragen:

- (43) a. *Is fact that John can't play soccer?
b. *Is feit dat Jan niet voetballen kan?

evenmin als topicalisatie en V1 volgorde verenigbaar zijn:

- (44) a. Die vent ken ik niet.
b. *Ken die vent ik niet?

De *feit is dat*-constructie vertoont belangrijke overeenkomsten met wat Emonds (1976) heeft genoemd *Preposing Around BE*, en die geïllustreerd wordt door de volgende voorbeelden (afkomstig van Emonds):

- (45) a. More important has been the establishment of legal services.
b. No less corrupt was the ward boss.

(Zie ook Ward 1986 en Birner 1992 voor discussie van predikaatvooropplaatsing en de pragmatische condities waaronder dit geschiedt.) Ook bij dit type vooropplaatsing zien we een hoofdzin/bijzin-asymmetrie, zoals Emonds reeds constateerde:

- (46) a. *Bill wonders why more important has been the establishment of legal services.
 b. *The deputies could extort with impunity, as long as no less corrupt was the ward boss.

alsmede onmogelijkheid in ja/nee vragen met V1 volgorde:

- (47) *Has more important been the establishment of legal services?

Als we de constructie met enige precisie willen beschrijven, zullen we gebruik moeten maken van een aantal syntactische kenmerken, waaronder PRED, om predikaten te onderscheiden van niet-predikaten (zie bijv. Sag, Gazdar, Wasow and Weisler 1985 voor enige motivatie en exploitatie van dit kenmerk, aldaar [$\pm$ PRD] genoemd), en TOP, om woordgroepen in de positie van het eerste zinsdeel te onderscheiden van woordgroepen in het middenveld of in extrapositie. De verplichte aanwezigheid van het TOP-kenmerk onderscheidt kale predikatieve nomina als *feit*, *punt*, *probleem*, etc. van kale predikatieve nomina als die in (48):

- (48) a. Johnson became president in 1963.
 b. They elected Johnson president in 1964.
 c. Mijn broer is zakenman.
 d. Johnson werd president in 1963.

Ik ga er vanuit dat de aanwezigheid van het feature [PRED] voldoende is om een constituent als predikaat te kunnen gebruiken. Een naamwoord met dit kenmerk vereist dus geen lidwoord. Wanneer een nomen zelf geen lexicale markering als predikaat heeft, kan het kenmerk worden toegekend door een determinator met het kenmerk [PRED], bijv. *een*, *de*, *mijn*, maar niet *ieder*. Dit houdt onder meer in dat we voor een kleine groep van Engelse woorden de volgende kategorietoewijzingen moeten veronderstellen:

- (49) *Kategorieën en kenmerken voor enige Engelse woorden:*
problem	N[PRED, TOP], N
president	N[PRED], N
car	N
a	D[PRED], D, selecteert N[-null]
this	D[PRED], D, selecteert N, incl. N[null]
every	D
be	V, selecteert X[PRED]

Hiermee kunnen we zinnen gaan vormen als:

- (50) a. Problem is the president.
 b. Johnson is president.
 c. This is a car.
 d. Johnson is a president.

maar niet

- (51) a. *The president is problem.
 b. *President is Johnson.
 c. *This is car.
 d. *This is every car.

Hiermee zijn we er nog niet, want de kenmerken [PRED] en [TOP] moeten ook doorgegeven kunnen worden naar hogere knopen ("feature-percolatie") als we willen verantwoord maken dat kale nomina ook het hoofd kunnen vormen van een groter geheel, gewoonlijk een substantief met een attributieve voor- of nabepaling. Zo heeft *probleem met dat voorstel* dezelfde eigenschappen als *probleem* (cf. (20) hierboven):

- (52) a. Probleem met dat voorstel is dat ik geen tijd heb.
 problem with that proposal is that I no time have
 "The problem with that proposal is that I don't have time"
 b. *Wat is probleem met dat voorstel?
 what is problem with that proposal?
 "What is the problem with that proposal?"

Dit kan heel gemakkelijk worden beregeld als we beide kenmerken [TOP] en [PRED] als hoofdkenmerken opvatten, die op grond van de Head Feature Conventie (bekend van GPSG en HPSG, maar ook elders vaak impliciet verondersteld) identieke waarden moeten hebben voor X en XP, en we verder uitgaan van de DP-hypothese (nominale groepen met een determinator zijn DPs, met de determinator als hoofd). Deze laatste aanname, die vrij algemeen aanvaard wordt, zorgt ervoor dat kenmerken van de determinator doorgegeven worden aan de gehele nominale constituent, en tevens dat kenmerken van het nomen bij aanwezigheid van een determinator *niet* worden doorgegeven. Dit zorgt ervoor dat een kenmerk als [TOP] niet kan overspringen van een nomen als *punt* naar de DP *het punt*. Deze laatste groep hoeft immers niet verplicht getopicaliseerd te worden.

Het lijkt me verder geen al te dierste stap om aan te nemen dat lexicale kenmerken ook van toepassing zijn op gelexicaliseerde idiomen, zoals *klap op de vuurpijl*, waarbij we niet willen veronderstellen dat eigenschappen als verplichte topicalisatie bij kaal gebruik zijn overgeërfd van het hoofd *klap*. Zoiets is mogelijk als we idiomen zien als onderdelen van het lexicon, weliswaar met een interne syntactische structuur (cf. Nunberg, Sag en Wasow 1994), maar ook met kenmerken die het idioom als geheel toekomen, en niet op rekening staan van de woorden die onderdeel uitmaken van het idioom (zie bijv. Jackendoff 1975 voor een dergelijke visie).

Verder kunnen we een conditie opleggen aan het voorkomen van [PRED] en [TOP], ten einde uit te sluiten dat verplicht getopicaliseerde nomina worden toegelaten die niet predikatief zijn:

- (53) $[N^0, TOP] \subset [PRED]$

Het maakt overigens niet uit of we deze conditie zien als een *feature cooccurrence restriction* a la GPSG (cf. Gazdar, Klein, Pullum and Sag 1985), of een clause in een type hiërarchie.

Dankzij (53) zijn zinnen als de volgende uitgesloten, omdat hier de getopicaliseerde

kale nomina geen predikaten zijn:

- (54)
- a. *Feit kent Jan.
Fact knows Jan
 - b. *Probleem bestudeer ik.
Problem study I
 - c. *Vraag stelde men te laat.
Question posed one too late

7.2. Afwezigheid van d-woorden

Zinnen met topicalisatie worden in de Nederlandse generatieve traditie vaak de volgende structuur toegekend (zie bijvoorbeeld Koster 1978, Weerman 1989, Zwart 1998):

- (55) [CP XP_i [CP OP_i [IP ... t_i ...]]

waarbij XP die getopicaliseerde constituent is, OP een doorgaans lege operator, die echter ook de vorm van een aanwijzend voornaamwoord (“d-woord”) kan aannemen:

- (56)
- a. Jan (die) komt niet.
 - b. Aanvallen (dat) kunnen ze niet.
 - c. Mooi (dat) is ze zeker.

Opmerkelijk is dat bij de *feit is dat*-constructie de optie van een d-woord geheel en al lijkt te ontbreken:

- (57)
- a. Feit (*dat) is dat het regent.
 - b. Probleem (*dat) is dat ze niet meezingt.
 - c. Vraag (*dat) is of ze meedoet.

Overigens zijn er wel meer gevallen waar een d-woord ongebruikelijk, en voor mijn gevoel zelfs ongrammaticaal is, zoals bij de topicalisaties in (58):

- (58)
- a. Belangrijker (*dat) is dat je meedoet.
 - b. Ook belangrijk (*dat) is dat je meedoet.

Vergelijk deze voorbeelden eens met

- (59)
- a. Aardig, dat is ie niet.
 - b. Moeders mooiste, dat is ie ook niet.

Om deze oordelen te verklaren, dienen zich diverse verklaringen aan. Wellicht is de theorie van Koster te algemeen, en moeten er verschillende typen van vooropplaatsing onderscheiden worden, waarvan er slechts eentje gepaard gaat met de mogelijkheid van d-woorden. Te denken valt hierbij aan theorieën over vooropplaatsing in het Engels, waar bijvoorbeeld gewone topicalisatie wordt onderscheiden van zogeheten Yiddish movement

(bijvoorbeeld Prince 1981) en van inversie rondom *be* (Emonds 1976).

Daarnaast mogen we ook de mogelijkheid niet uit het oog verliezen dat er wellicht een puur pragmatische verklaring is voor het ontbreken van d-woorden. Een dergelijke uitleg wordt voorgestaan door Zwart (1998: 377): “These observations suggest that the d-word may appear whenever the satellite is discourse linked.” Hij geeft voor deze stelling onder meer als evidentie het contrast tussen (60a) en (60b):

- (60) a. Iedereen (*die) is sterfelijk.
b. Iedereen (die) was er.

De eerste zin is een universele uitspraak van het zuiverste water, terwijl de tweede onder de meest gangbare interpretatie betrekking heeft op een reeds bekende groep personen. Het bekend zijn of afleidbaar zijn van die groep in de gesprekscontext is wat Zwart aanduidt met *discourse linked*. Of deze terminologie precies genoeg is om de feiten te kunnen verklaren, lijkt echter tamelijk twijfelachtig. In ieder geval geldt voor vooropgeplaatste comparatieven als *belangrijker* in (58) dat ze een vorm van contextueel verband uitdrukken, omdat het object van vergelijking niet expliciet is gegeven, maar uit de talige context moet worden afgeleid. Toch is hier een d-woord op zijn best zeer matig. Omgekeerd zijn de predikaten in (59) juist niet duidelijk contextueel gebonden. Tenslotte kan nog worden opgemerkt dat de verklaring die Zwart geeft voor het onderscheid in (60), een onderscheid dat me overigens wel reëel lijkt, lastig wordt in het licht van de observatie in Jansen (1981: 165) dat generische indefiniëte DPs wel een d-woord toelaten:

- (61) een boer die heeft altijd werk

Hier is in ieder geval geen sprake van een verwijzing naar een contextueel bekende groep, al kan men natuurlijk blijven volhouden dat er dan een andere discourse-relatie in het spel is, zoals contrast, of verwijzing naar een contextueel relevante notie of categorie (een meer intensioneel type verband dan verwijzing naar een reeds eerder genoemde verzameling van objecten).

Overigens mag men de mogelijkheid niet uit het oog verliezen dat vooropplaatsing van predikaten en het optreden van d-woorden wel eens aan andere pragmatische voorwaarden gebonden zou kunnen zijn dan vooropplaatsing van argument-DPs en hun relatie tot d-woorden. Vooralsnog houd ik het erop, dat een algemene niet-differentiërende pragmatische verklaring, in termen van discourse relaties, van de afwezigheid van d-woorden bij vooropgeplaatste kale nomina niet afdoende is, en dat we te maken hebben met een type vooropplaatsing dat syntactisch afwijkt van andere, meer gebruikelijke typen. Meer daarover volgt in de volgende paragraaf.

7.3. De subjectspositie is leeg

Een bijzondere eigenschap van de *feit is dat*-constructie is de afwezigheid van zgn. expletieve pronomina. Een vergelijking van de (a) met de (b) zinnen in (62) en (63) leert dat dergelijke pronomina wel te verwachten waren geweest:

- (62) a. Het is een feit dat Jan meedoet.
 b. Feit is (*het) dat Jan meedoet.
 c. Het is een probleem dat het geld op is.
 d. Probleem is (*het) dat het geld op is.
- (63) a. It is a problem that time is running out.
 b. Problem is (*it) that time is running out.
 c. It is a fact that we are his only hope.
 d. Fact is (*it) that we are his only hope.

Vergelijk ook:

- (64) a. Het is niet leuk dat je liegt.
 b. Leuk is het niet dat je liegt.

en

- (65) a. Het is niet een probleem dat je vegetariër bent.
 b. Een probleem is het niet dat je vegetariër bent.
 c. Het is niet een nieuw feit dat pi irrationeel is.
 d. Een nieuw feit is het niet dat pi irrationeel is.

In tegenstelling tot topicalisatie van adjectieven als in (64), of topicalisatie van gewone predikaatnomina als in (65), is topicalisatie van kale nomina dus niet verenigbaar met de aanwezigheid van een expletief subject.

Een denkbare verklaring voor deze observatie is dat kale nomina, op hun weg naar de topic-positie, langs de subject-positie zijn geweest.¹⁶ Een dergelijke derivatie (die overigens, indien men dat wenst, ook in niet-derivationele modellen kan worden uitgedrukt) maakt opvulling van die positie door lexicaal materiaal zoals een expletief subject natuurlijk onmogelijk. In dit verband moet worden opgemerkt dat bij *Preposing around BE*, een verschijnsel waarmee we al diverse overeenkomsten hebben gezien, zich ook het eigenaardig fenomeen voordoet dat de canonieke subjectspositie leeg blijft:

- (66) a. How important has this suggestion been for your research?
 b. *More important has Jones' recent work been.
 c. More important has been some recent work by Jones.
 d. Problem would be that I cannot make it on that day.

Immers, terwijl er bij wh-verplaatsing van het predikaat *how important* in (66a) zoals verwacht een constituent in preverbale subject-positie optreedt (*this suggestion*), is iets dergelijks in (66b), met *Preposing around BE*, geheel en al uitgesloten. In plaats daarvan

vindt men een postverbaal subject (66c). Voorbeeld (66d), met een kaal nomen, toont parallelie met (66c).

Hiermee hebben we denk ik ook een verklaring gevonden voor de merkwaardige observatie uit de vorige paragraaf dat vooropgeplaatste kale nomina zich niet laten combineren met d-woorden. Het d-woord zou uit de subjectpositie afkomstig moeten zijn, maar zoals we hebben kunnen constateren vereist topicalisatie van kale nomina nu juist een lege subjectpositie. Deze laatste generalisatie strekt zich verder uit dan een eventuele restrictie van pragmatische of andere aard op het gebruik van d-woorden, en heeft daarmee de voorkeur. Overigens leidt dit ertoe dat we nu twee typen van predikaatvooropplaatsing moeten gaan onderscheiden, eentje waarbij de subjectpositie niet in het geding is, en eentje waarbij de subjectpositie verplicht leeg blijft. De verhuizing van kale nomina van subject-naar topic-positie, die we gedwongen zijn aan te nemen om het gedrag van dit type vooropplaatsing als *root clause* fenomeen te verklaren, blijft enigszins raadselachtig. Men zou zich ook kunnen voorstellen dat de predikaten in subjectpositie blijven staan, maar dan verwacht men natuurlijk de mogelijkheid om ze daar ook in bijzinnen aan te treffen. Zoiets is nagenoeg uitgesloten, maar ik heb toch een enkel voorbeeld aangetroffen:

- (67) Interviews en beelden van overvolle treinen suggereren een puinhoop, terwijl feit is dat 83 procent van de treinen op tijd rijdt.¹⁷

Hoewel zeldzaam, komt dit soort zinnen me toch niet als volstrekt ongrammaticaal voor. Ook *probleem* lijkt me acceptabel i.p.v. *feit*, maar bijv. superlatieven als *belangrijkste observatie* al weer iets minder. Ik veronderstel, dat het sporadisch voorkomen van dergelijke zinnen gezien moet worden als een aanwijzing dat kale nomina als *feit* hun TOPIC-kenmerk kunnen verliezen, en dan alleen naar subjectpositie verhuizen. Vooralsnog blijft deze mogelijkheid meer hypothetisch dan dat hij daadwerkelijk gebruikt wordt, maar wellicht zien we hier het begin van een nieuwe fase in de ontwikkelingsgang van deze kale naamwoorden.

7.4. Geen negatie of modale hulpwerkwoorden

Een opvallende eigenschap van de *feit is dat*-constructie is de afwezigheid van negatieve tegenhangers:

- (68) a. ??Feit is niet dat Kok geen slechte kandidaat zou zijn.
b. ??Probleem is niet dat de Vikingen eerder in Amerika waren.
c. ??Vraag is niet of de Arabieren tegen het vredesvoorstel zijn.

Naast 130 voorkomens van *feit is dat* trof ik in mijn verzameling geen enkel voorkomen aan van *feit is niet dat*. Nog veelzeggender is het getuigenis van het Internet: de zoekmachine Altavista telde op maandag 4-2-2001 maar liefst 1795 voorkomens aan van *feit is dat*, 1061 van *probleem is dat* en 491 van *vraag is of*. Ik trof geen enkel voorkomen aan van *feit is niet dat*, geen van *probleem is niet dat* en slechts één van *vraag is niet of*, en wel van het enige type dat hier mogelijk lijkt: contrastieve negatie, zoals *niet X maar Y*, *niet zozeer P maar Q*, etc. Enkele voorbeelden uit mijn materiaal kunnen deze mogelijkheid illustreren:

- (69) a. Doel daarbij is niet om winst te maken, maar ook de kosten van de gezondszorg te minimaliseren.
 b. Vraag is niet of de bestaande Kerken in dezelfde betekenis Kerk zijn (wat duidelijk niet het geval is) maar eerder waaruit de Kerk al of niet bestaat.
 c. Probleem is waarschijnlijk niet zozeer, dat de Bir niet aan het nodige geld kan komen, maar dat de instelling dat geld het land niet inkrijgt.¹⁸

Het ontbreken van gewone zinsnegatie in de *feit is dat*-constructie is des te opmerkelijker omdat negatie doorgaans de acceptabiliteit van topicalisatie vergroot. Vergelijk bijv.:

- (70) a. ?Een held is-ie.
 b. Een held is-ie niet.
 c. ?Van machtsmisbruik is sprake.
 d. Van machtsmisbruik is geen sprake.

Net als negatie ontbreken ook modale hulpwerkwoorden en hulpwerkwoorden van tijd nagenoeg in de *feit is dat*-constructie.

- (71) a. Feit is dat het geld op is.
 b. ??Feit zou wel eens kunnen zijn dat het geld op is.
 c. *Feit is geweest dat het geld op is.
 d. *Feit zal zijn dat het geld op is.
- (72) a. Feit blijft dat roken hier niet is toegestaan.
 b. *Feit is gebleven dat roken hier niet is toegestaan.
 c. *Feit zal blijven dat roken hier niet is toegestaan.
 d. *Feit moet blijven dat roken hier niet is toegestaan.

We zien hier een merkwaardige overeenkomst met een ander uitzonderlijk fenomeen, ingebedde V2-zinnen in het Nederlands, Fries en Duits (Reis 1998, Frank 1998, 2000, De Haan 2000). Zoals De Haan (2000) opmerkt, zijn negatie en modale hulpwerkwoorden uitgesloten van de matrixzinnen van zulke V2-zinnen, die hij overigens niet analyseert als syntactisch ingebed, maar als paratactische constructies, iets waar ik nog op terug zal komen. De zinnen in (73), ontleend aan De Haan's artikel, illustreren deze observatie (die overigens door Frank (1998) voor het Duits nogal afgezwakt wordt, en die De Haan toeschrijft aan Sytstra en Hof 1925: 172, en Overdiep 1932-33: 47-48):

- (73) a. Hy sei (dat) hy hie it net witten
 Hij zei (dat) hij had 't niet geweten
 b. *Hy sei net (dat) hy hie it net witten
 Hij zei niet (dat) hij had 't niet geweten
 c. *Hy woe sizze (dat) hy hie it net witten
 Hij wou zeggen (dat) hij had 't niet geweten

Nu is het op het eerste gezicht niet voor de hand liggend om de *dat*-zinnen van de *feit is dat*-constructie met hun verplichte voegwoord en vaste SOV-woordvolgorde op een lijn te stellen met de Friese V2 *dat*-zinnen. We hebben echter hierboven al gezien dat in de

Engelse tegenhanger van de Nederlandse constructie niet ingebedde *that*-zinnen overheersen, maar juist hoofdzinnen in de directe rede: *Problem is: we don't have time*. De Friese V2-zinnen lijken een soort tussenstadium tussen directe rede en ingebedde bijzin te vormen. Ook in de Engelse zinnen als de zoëven geciteerde hebben we eigenlijk geen gewone directe rede, omdat er niet sprake is van een letterlijk citaat, maar wel van een syntactisch onafhankelijke hoofdzin. Tegen de gesuggereerde parallel met de Friese V2-zinnen pleit overigens het feit dat ook hulpwerkwoorden van tijd uitgesloten lijken te zijn in de *feit is dat*-constructie.

Bij deze nog wat voorlopige schets moet ik het hier laten.

8. De geschiedenis van de *feit is dat*-constructie

Joop en Kees van der Horst wijden terecht een sectie van hun imposante *Geschiedenis van het Nederlands in de twintigste eeuw* (Van der Horst en Van der Horst 1999) aan de *feit is dat*-constructie.¹⁹ De constructie is namelijk niet van oeroude herkomst, maar heeft zich eerst in de twintigste eeuw heel geleidelijk aan ontwikkeld tot een redelijk frequente constructie in het geschreven Nederlands. Door deze geleidelijke en pas de laatste decennia accel-lerende toename is er tot dusver vrij weinig belangstelling voor deze constructie geweest. Volgens de heren Van der Horst noemt de grote Van Dale het verschijnsel vanaf de 11e druk uit 1984, en Koenen, wel wat alerter, vanaf de 23ste druk uit 1952. De oudste vindplaatsen localiseren zij in de negentiende eeuw, in het werk van Multatuli (ibidem, 1999: 216):

- (74) a. Hoofdzaak is dat hij uw Vertegenwoordiging zal kunnen voorlichten bij elke epineuze scheerkwestie (*Duizend en eenige hoofdstukken over specialiteiten*, 1871)
- b. Dit was bijzaak. Hoofdzaak was, dat ik [...] dagelijks twaalf tot zestien uren doorbracht in gezelschap van 'bewonderaars.' (Idee 1004)

Overigens zijn dit allebei gevallen van subtype B, zoals ik het hierboven genoemd heb, omdat *hoofdzaak* ook in het middenveld kan voorkomen zonder voorafgaand lidwoord. Type A, nu het meest gebruikelijk, en ook het opvallendst, lijkt wat later op te duiken. De oudste vindplaatsen met *feit* die ik tot nog toe heb kunnen ontdekken dateren uit de jaren 1910:

- (75) a. Feit is, dat wij er ter verduidelijking gewoonlijk het relatief tusschenzetten²⁰b. Feit is, dat ie een uniform moet groeten, een jas, een pet, een sabel, en z'n nuchterheid komt in opstand.²¹

Vindplaatsen met *probleem* gaan in mijn materiaal niet verder terug dan de jaren 1970, en met *vraag* tot de jaren 1980. Superlatiefconstructies als *Belangrijkste overweging was dat*, *Grootste troef was echter* etc. gaan terug tot minstens de jaren 1960, zoals moge blijken uit de volgende vindplaats:

- (76) Sterkste argument was dat een dier ook niet in god geloofde.²²

Pas in de jaren 1990 worden ze echt gebruikelijk.

Van der Horst en Van der Horst (1999: 217) geven een tabel waarin de opkomst van *feit is dat*-zinnen wordt geïllustreerd aan de hand van kwantitatief materiaal afkomstig uit Simons (1997). Simons heeft alle voorpagina's van de Haagsche Courant van de nummers uit de maand januari in de periode 1950-1989 onderzocht, en gekeken hoe vaak woorden als *feit*, *punt*, *gevolg* etc. zonder lidwoord aan het zinsbegin optraden. In de gegevens van Simons zitten vreemde, abrupte schommeling van jaar tot jaar die alleen verklaard kunnen worden uit personele wijzigingen in de redactie van de Haagsche Courant, maar als de gegevens worden gesommeerd over decennia ontstaat het beeld van een geleidelijke maar constante ontwikkeling naar steeds meer "kale" voorkomens van de betreffende woorden:

(77) Opkomst van de *feit is dat*-constructie in de Haagsche Courant (Simons 1997, cf. Van der Horst en Van der Horst 1999: 217)

Periode	Totaal aantal voorkomens	Kale voorkomens	% kale voorkomens
1950-1959	303	20	7
1960-1969	144	31	22
1970-1979	125	57	49
1980-1989	101	54	64

Verder valt op in deze tabel dat het totale aantal voorkomens van *feit*, *gevolg*, *probleem* etc. sterk afneemt in dezelfde periode. Dit heeft ongetwijfeld geen taalkundige oorzaak maar hangt samen met de toename van foto's, wellicht ook een grotere letter, of grotere koppen, en andere opmaakkwesties die leiden tot relatief minder tekst per voorpagina.

Als we de meer strikte voorbeelden ("type A") onderscheiden van de gevallen die ook zonder topicalisatie wel eens kaal kunnen voorkomen ("type B"), dan zien we een voortdurende toename van type A:

(78) Verhouding type A en type B door de jaren heen

Periode	totaal aantal voorkomens	% type A
1860-1950	67	10
1950-1990	184	60
1990-2000	999	80

De *feit is dat*-constructie is begonnen met een klein aantal hoogfrequente abstracte nomina die veelvuldig als predikaat werden gebruikt en is sindsdien steeds productiever geworden. Het gaat allang niet meer alleen om abstracta, en ook minder frequente naamwoorden mogen af en toe meedoen.

Van der Horst en Van der Horst merken op dat het Duits ook tegenhangers van de *feit is dat*-constructie kent, maar wijzen de mogelijkheid van beïnvloeding vanuit het Duits af omdat die taal in de twintigste eeuw weinig invloed zou hebben gehad op het Nederlands. Dit moge juist zijn voor de naoorlogse periode, voor de tweede wereldoorlog was er wel degelijk sprake van Duitse invloed, zoals het voortdurend hameren op germanismen bij taalzuiveraars in die periode laat zien. Belangrijk is ook dat de Duitse voorbeelden niet alleen wat ouder zijn dan de Nederlandse, maar ook minder beperkt waren tot de kranten-taal. In de Duitse literatuur kan men in de 19e eeuw voorbeelden vinden die precies aansluiten bij *feit is dat*:

- (79) a. Tatsache ist dein Maultiurtum
Wie sehr du dessen dich erwehrest²³
b. Tatsache war, dass ihn sein Gefolge an jener Quelle bewusstlos
niedergesunken gefunden hatte.²⁴

We hebben al gezien dat ook het Engels een tegenhanger kent van de *feit is dat*-constructie, maar de overeenkomsten met het Nederlands lijken me hier toch iets minder groot. Juist de Engelse voorbeelden zijn veelal wat informeel, en vaak afkomstig uit populaire fictie, in tegenstelling tot de Nederlandse (zie hiervoor met name de volgende sectie) en ook de Duitse voorbeelden. Vooralsnog lijkt me de veronderstelling van Duitse invloed het meest plausibel ter verklaring voor de plotselinge opkomst van de Nederlandse constructie eind negentiende eeuw.

9. *Feit is dat* als krantentaalfenomeen

Een zeer opvallende eigenschap van de *feit is dat*-constructie is zijn uitermate scheve distributie over tekstsoorten. In romans zoeken we tevergeefs naar veel voorbeelden van deze constructie, terwijl kranten en tijdschriften er bij wijze van spreken van wemelen. De bewering (Van der Horst en Van der Horst 1999: 214) dat de constructie voorkomt ‘niet alleen in spreektaal, maar evenzeer in dagbladen, tijdschriften en boeken’ behoeft dan ook nuancering. Vanaf de allereerste voorkomens heeft de constructie een voorkeur voor kranten en tijdschriften, en mijdt hij zowel de schone letteren als de gewone spreektaal. Dit zien we onder andere aan het feit dat *Feit is dat*-zinnen niet opduiken in bijvoorbeeld de toneelstukken van Heijermans, dialogen in populaire romans, etc. Wel hoort men ze op het moment in het mondeling taalgebruik van journalisten en politici, een taalgebruik dat vrij dicht tegen de krantentaal aanleunt.

Nu zijn tekstgenres geen ghetto's waaruit een constructie nimmer kan ontsnappen. Ik ben dan ook af en toe wel een voorkomen van de *feit is dat*-constructie tegengekomen in een literair werk, zoals het al eerder geciteerde voorkomen uit J.J. Voskuil's *Bij Nader Inzien*, of bijvoorbeeld het volgende uit J.A. Deelder's boek *Gemengde gevoelens*:

- (79) Feit blijft, dat de term ‘rooie rug’ in het hedendaagse pecuniaire taalgebruik zelden meer gebezigd wordt.

Niettemin blijft de restrictie tot krantentaal buitengewoon sterk: meer dan 90 procent van mijn materiaal is afkomstig uit kranten en tijdschriften, en de rest komt veelal uit enigszins vergelijkbare bronnen als essaybundels, voorwoorden bij boeken, ambtelijke stukken zoals facultaire nota's e.d. Ik heb maar zelden een constructie gezien die zo sterk op krantentaal gericht is (met uitzondering van de nog kenmerkender functie+eigenaam-constructie *Tweede-Kamerlid Terpstra, Ajax-doelman Fred Grim* etc.). Gezien echter de verbreiding van de constructie en de toename in productiviteit die ik hierboven heb opgemerkt, lijkt het een kwestie van tijd voor we ook in andere tekstgenres volop gebruik zien maken van de *feit is dat*-constructie.

10. *Feit is dat* als markeerder van een tegenstellend verband

Bij een aantal van de kale nomina die meedoen aan de *feit is dat*-constructie valt een sterke voorkeur waar te nemen voor contexten waarin een tegenstelling wordt uitgedrukt. Nergens is die voorkeur sterker dan bij het meest frequente zelfstandige naamwoord, *feit*.

Het komt nooit voor dat een krantenartikel begint met *Feit is dat*, ook al behelst het artikel enkel een opsomming van feiten. Pas wanneer iets gezegd wordt waarmee het volgende in tegenspraak is, of lijkt te zijn, wordt *feit is dat* gebruikt. Het gaat dan om het soort van tegenstellend verband waarvoor men ook een nevenschikker als *maar* kan gebruiken, of een bijwoord als *echter*, *evenwel*, *niettemin*, dan wel een concessieve constructie. Vergelijk bijv. eens de volgende twee zinnen:

- (80) a. Jan is weliswaar rijk, maar feit is dat hij niet gelukkig is.
b. #Jan is hartstikke rijk, feit is dat hij heel gelukkig is.

Zin (80b) is licht afwijkend, hoewel het natuurlijk altijd mogelijk is om een tegenstellend verband tussen rijkdom en geluk aan te leggen.

Het tegenstellend karakter van *feit is dat* uit zich onder andere in het feit dat deze constructie regelmatig wordt voorafgegaan door een concessieve zin, zoals in

- (81) Of het nu hierdoor komt of niet, feit is dat zijn praktijken steeds absurder worden.²⁵

Op een totaal van 275 zinnen met *feit* bleek 7% vooraf te worden gegaan door een concessieve zin (nogal veel, gegeven het infrequente voorkomen van concessieve zinnen), 8% werd voorafgegaan door *maar* (tegenover 0% voorafgegaan door *en*), 5% bevatte het bijwoord *echter*, 11% *wel*, 1% *evenwel*, 3% *in ieder/elk geval*, 1% *intussen/ondertussen*. Dit zijn allemaal markeerders van een tegenstellend verband.

Ook het relatief veelvuldig optreden van het koppelwerkwoord *blijven* (vgl. sectie 4 hierboven) kan nu verklaard worden uit het tegenstellend karakter van *feit is dat*. Immers, dit werkwoord wordt heel vaak gebruikt in concessieve contexten van het type *hij mag dan rijk zijn, hij blijft toch een schooier; het probleem mag dan in principe oplosbaar zijn, het blijft lastig; Iris doet nu wel heel lief, maar het blijft een irritant nest*. Hetzelfde geldt overigens voor de opvallend vaak voorkomende combinatie van *zijn* en *blijven* in mijn materiaal:

- (82) a. Hoofdzaak is en blijft de persoonlijke verwerking van het materiaal.
b. Nadeel van deze boeken is en blijft dat het te veel beschrijft wat er toen, lang geleden, gebeurd is.²⁶

Van de andere naamwoorden laat *voorwaarde* een sterke collocatievoorkeur zien voor *wel* en *probleem* voor *alleen* en *echter*.

Het lijkt er dus op, dat een aantal combinaties die horen bij de *feit is dat*-constructie verder grammaticaliseren naar een eigen discoursefunctie.

11. Conclusies

De *feit is dat*-constructie heeft een aantal opvallende eigenschappen:

- hij is beperkt tot predicatieve nomina
- in hoofdzinnen
- zonder ontkenning of hulpwerkwoorden
- en drukt vaak een tegenstellend verband uit

De groep van nomina die meedoen in deze constructie heeft zich in de loop van de 20e eeuw sterk uitgebreid, wat leidt tot een steeds toenemende tekstfrequentie van het verschijnsel. Enkele voorbeelden van niet-predikaten doen het vermoeden rijzen dat de constructie zich aan het verbreiden is buiten het domein van de koppelwerkwoorzinnen, al gaat het voornamelijk om een verwaarloosbaar klein percentage. Ook de beperking tot hoofdzinnen zou wel eens kunnen verdwijnen, wanneer we tenminste een enkel voorkomen in een bijzin mogen zien als een voorbode van een nieuwe uitbreidingsgolf.

In dit artikel heb ik bovengenoemde eigenschappen aangetoond aan de hand van een corpus van 1250 voorkomens, waarbij ik tevens een voorlopige indeling van de betrokken naamwoorden in enkele groepen heb voorgesteld. De ontwikkelingen bij deze relatief nieuwe constructie zijn nog in volle gang en het zal dan ook de moeite waard zijn om de constructie over 25 jaar nog eens onder de loep te nemen.

Noten

¹ Het materiaal in dit artikel werd eerder gepresenteerd op de *Tabudag*, juni 1998 en op de *TIN-dag* 1999. Ik dank de aanwezigen bij beide lezingen voor hun commentaar, evenals Catarina Moraes, Diane Massam en Caroline Heycock.

² Opvallend is vooral de afwezigheid van een bespreking in de *Algemene Nederlandse Spraak-kunst* (Haeseryn e.a. 1997), maar zie nu Van der Horst en Van der Horst (1999) voor enige discussie van het fenomeen.

³ Voorbeeld a is afkomstig van *NRC-Handelsblad*, 8-6-1993, b is uit *Boots*, No 5-1, 1993, c is uit *De Volkskrant*, 6-1-1993, d is uit *Vrij Nederland*, 6-1-1990, e uit *De Telegraaf*, 7-10-1997, and f is afkomstig uit het boek *De maskers af!* van Patsy Sörensen.

⁴ De voorbeelden a-c zijn afkomstig van Patricia Cornwell, *Body of Evidence*, d is afkomstig van Donna Tartt, *The Secret History*, e van Dorothy L. Sayers, *Have his carcase*, en f van Sara Paretsky, *Tunnel Vision*.

⁵ Voorbeeld a is afkomstig van Gottfried Keller, *Züricher Novellen*, b-d zijn afkomstig van *Die Welt*, 18-8-1998, en e van het *Schwäbisches Tageblatt*, 28-11-1998.

⁶ Ook bij deze substantieven doen zich effecten voor als die werden opgemerkt bij substantieven van type B, nl. dat toevoeging van bepalingen soms de zinnen zonder topicalisatie van het predikaatnomen beter maakt:

- (i) Oorzaak was een gaslek.
- (ii) Een gaslek was *(de) oorzaak.
- (iii) Een gaslek was oorzaak dat het huis explodeerde.
- (iv) Een gaslek was oorzaak van de uitslaande brand.

⁷ De voorbeelden in (13) zijn afkomstig uit achtereenvolgens *Trouw*, 30-1-1999, *Personal Computer Magazine*, februari 1999, *Nieuwsblad van het Noorden*, 23-1-1999, *Universiteitskrant* 15-10-1998, J.J. Voskuil, *Bij nader inzien* (G.A. van Oorschot, Amsterdam, 1963), *De Volkskrant*, 20-11-1993

en *A4 Magazine*, 4-3, 1999).

⁸ Voorbeelden achtereenvolgens afkomstig uit: *De Groninger Gezinsbode*, 28-1-2000, *Nieuwsblad van het Noorden*, 9-10-1999, en *Trouw*, 7-10-1998. Een Duitse tegenhanger van zin (18a) trof ik aan in de *Frankfurter Rundschau*, 22-5-2000: *Stein des Anstosses ist eine seit sieben Jahren geplante, 1100 Kilometer lange Pipeline*.

⁹ Voorbeelden afkomstig uit respectievelijk *Nieuwsblad van het Noorden*, 27-2-1999; Cees Fasseur, *Wilhelmina - de jonge koningin*, 228; *Trouw*, 16-11-2000.

¹⁰ Voorbeelden afkomstig uit achtereenvolgens *De Standaard*, 2-7-1988, *De Volkskrant*, 1-5-1993, *Groninger Dagblad* 8-4-2000, *Nieuwsblad van het Noorden* 26-8-2000.

¹¹ *De Groninger Gezinsbode*, 21-6-2000.

¹² Bron: *NRC Handelsblad* 11-2-1997, 18-11-1997 en 11-7-1998.

¹³ Bron: *Trouw*, 14-5-1999 en 10-6-2000.

¹⁴ Bron: *Trouw*, 21-10-2000.

¹⁵ Er zijn echter complicaties, omdat er enkele, nogal zeldzame gevallen in bijzinnen zijn gevonden. Zie sectie 7.3. voor meer discussie.

¹⁶ De gedachte dat predikaten inversie kunnen ondergaan en daarbij in subjectspositie terecht komen is natuurlijk allerm minst een nieuwe. Onder andere Moro (1990, 1997) heeft dit voor het Italiaans en het Engels voorgesteld, o.m. voor het expletieve voornaamwoord *there*, naast vele anderen (zoals bijv. Bennis, den Dikken en Corver (1998) voor de *schat van een kind*-constructie, die ik verder niet zal bespreken hier). Zie echter Heycock en Kroch (1999) voor enkele aanzienlijke problemen voor met name Moro's voorstellen.

¹⁷ *Trouw*, 27-12-2000.

¹⁸ Voorbeelden afkomstig uit *Nieuwsblad van het Noorden*, 19-1-1999, omroep.nl/rkk/rkk_nieuws/rome/archief/oktober_2000.htm en *Trouw* 24-6-2000, respectievelijk.

¹⁹ De nog lijviger *Geschiedenis van de Nederlandse Taal* (Van den Toorn e.a., 1997) besteedt daarentegen geen aandacht aan de *feit is dat*-constructie in het hoofdstuk over recente ontwikkelingen.

²⁰ Bron: Jac. van Ginneken, in *De Nieuwe Taalgids* 4, 1910, p. 199.

²¹ Bron: A.M. de Jong, *Notities van een landstormman*, Querido, Amsterdam, 1975, p. 231. Het betreft hier krantenteksten uit de jaren 1917-1918.

²² Bron: J.J. Voskuil, *Bij nader inzien*. G.A. van Oorschot, Amsterdam, 1963, blz. 789.

²³ Bron: Heinrich Heine, *Neue Gedichte*. 1844

²⁴ Bron: Felix Dahn, *Ein Kampf um Rom*. 1876

²⁵ Bron: Vrij Nederland 23-12-2000.

²⁶ Voorbeelden afkomstig uit achtereenvolgens *Elseviers Weekblad*, 3-8-1957, en *De Volkskrant* 4-5-1984.

Bibliografie

- Akmajian, Adrian, Richard A. Demers en Robert M. Harnish
1979 *Linguistics: An Introduction to Language and Communication*. MIT-Press, Cambridge, Massachusetts.
- Baayen, R.H.
1989 *A Corpus-Based Approach to Morphological Productivity. Statistical Analysis and Psycholinguistic Interpretation*. Proefschrift, Vrije Universiteit, Amsterdam.
- Birner, Betty J.
1992 *The Discourse Function of Inversion in English*. Proefschrift, Northwestern University.

-
- Birner, Betty J. en Gregory Ward
 1998 *Information Status and Noncanonical Word Order in English*. John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia.
- Bennis, Hans, Marcel den Dikken en Norbert Corver
 1998 "Predication in Nominal Phrases," *The Journal of Comparative Germanic Linguistics* 1, 85-117.
- Emonds, Joseph E.
 1976 *A Transformational Approach to English Syntax*. Academic Press, New York, San Francisco, London.
- Frank, Nicola
 1998 *Präferenzprädikate und unabhängige Verbzweit-Sätze*. Arbeitsberichte des SFB 340, nr. 128, Tübingen.
 2000 "Abhängige V2-Sätze im Niederländischen?" Ongepubliceerd artikel, Tübingen.
- Gazdar, Gerald, Ewan Klein, Geoffrey K. Pullum en Ivan A. Sag
 1985 *Generalized Phrase Structure Grammar*. Basil Blackwell, Oxford.
- Haan, Germen J.
 2000 "More is going on upstairs than downstairs," ongepubliceerd artikel, RU Groningen.
- Haeseryn, W., K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij, M.C. van den Toorn
 1997 *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. 2e, geheel herziene druk, Martinus Nijhoff, Groningen en Wolters Plantyn, Deurne.
- Heycock, Caroline en Anthony Kroch
 1999 "Pseudocleft Connectedness: Implications for the LF Interface." *Linguistic Inquiry* 30-3, 365-397.
- Hoeksema, Jack
 1986 'Monotonie en superlatieven,' in Cor Hoppenbrouwers, Joop Houtman, Ineke Schuurman, en Frans Zwarts, red., *Proeven van taalwetenschap*, Groningen, 38-49.
- Horst, Joop van der en Kees van der Horst
 1999 *Geschiedenis van het Nederlands in de twintigste eeuw*. Sdu, Den Haag, Standaard Uitgeverij, Antwerpen.
- Jackendoff, Ray S.
 1975 "Morphological and Semantic Regularities in the Lexicon," *Language*, 51-3, 639-671.
- Jansen, Frank
 1981 *Syntaktische konstrukties in gesproken taal*. Huis aan de drie grachten, Amsterdam.
- Koster, Jan
 1978 *Locality Principles in Syntax*. Foris, Dordrecht.
- Moro, Andrea
 1990 "There-raising: Principles across Levels." Lezing op GLOW XIII, Cambridge.
 1997 *The Raising of Predicates: Predicative Noun Phrases and the Theory of Clause Structure*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Napoli, Donna Jo

-
- 1982 "Initial Material Deletion in English," *Glossa* 16: 1, 85-111.
- Nunberg, Geoff, Ivan Sag and Thomas Wasow
1994 "Idioms," *Language* 70, 491-538.
- Overdiep, G.S.
1932 "Syntaxis en dialectstudie I-II," in: *Onze Taaltuin* 1, 23-27; 46-52.
Herdruckt in G.S. Overdiep, *Volkstaal en dialectstudie*, Standaard, Antwerpen, 1947, 34-38; 39-45.
- Prince, Ellen
1981 'Topicalization, Focus-Movement and Yiddish-Movement: a pragmatic differentiation.' *Proceedings of the Seventh Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, 249-264.
- Reis, Marga
1997 "Zum syntaktischen Status unselbständiger Verbzweit-Sätze." In: Christa Dürscheid, Karl Ramers en Monika Schwarz, red., *Syntax im Fokus*. Festschrift für Heinz Vater. Niemeyer, Tübingen, 121-144.
- Sag, Ivan, Gerald Gazdar, Thomas Wasow and Steven Weisler
1985 'Coordination and How to Distinguish Categories,' *Natural Language and Linguistic Theory* 3, 117-171.
- Sytstra, O.H. en J.J. Hof
1925 *Nieuwe Friesche Spraakkunst*. Van der Velde, Leeuwarden.
- Toorn, M.C. van den Toorn, J.A. van Leuvenstein, en W.J.J. Pijnenburg (red.)
1997 *Geschiedenis van de Nederlandse Taal*. Amsterdam University Press, Amsterdam.
- Thrasher, Randolph
1974 *Shouldn't Ignore These Strings: a Study of Conversational Deletion*. Proefschrift, University of Michigan, Ann Arbor.
- Ward, Gregory
1985 *The Semantics and Pragmatics of Preposing*. Proefschrift, University of Pennsylvania.
- Weerman, Fred
1989 *The V2 Conspiracy*. Foris, Dordrecht.
- Zwart, Jan-Wouter
1998 "Where is Syntax? Syntactic Aspects of Left Dislocation in Dutch and English." In: Peter Culicover en Louise McNally, red., *The Limits of Syntax. Syntax and Semantics*, vol. 29, Academic Press, 365-393.